

Наведені вище проблеми сучасної науки – психології креативності, належать, по суті, до загальнопсихологічної, у широкому розумінні, проблематики. Проте суттєвими є також її соціально-психологічні аспекти: соціалізація креативного індивіда, специфіка соціальної взаємодії творчо обдарованих осіб із їхнім оточенням, санкціонування та оцінювання суспільством творчих проявів креативів, соціальна спрямованість (про соціальність, асоціальність, анти соціальність і т.п.) таких проявів тощо.

Мусимо зауважити, що ключова проблематика психології творчої обдарованості має доволі широкий спектр і характеризується значною багатоаспектністю. Її систематизація відзначається як типовістю в одних аспектах, так і яскраво вираженою специфічністю в інших. Визначення основних проблем сучасної психології креативності істотно зумовлює бачення перспектив її розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дружинин В.Н. Психология общин способностей . – М.: Латерна, Вита, 1995.
2. Cattell R.B. Abilities: their structure grown and action. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1971.
3. Thurstone L.L., Thurstone T.G. Factorial studies of intelligence // psychometric Monographs. – 1941. - № 2. – p. 37-45.
4. Guinford J.P. The nature of human intelligence. – N.-Y.: McGraw Hill, 1962.
5. Torrance E.P. Giding creative talent: Englewood Cliffs. – N.-Y.: prentice-Hall, 1962.
6. Torrance E.P. Scientific views of creativity and factors affecting its growth // Daedalus: Creativity and learning. – 1965. – p. 663-679.
7. Шадриков В.Д. Способности, одарённость, талант // Развитие и диагностика способностей / Отв. ред.: В.Н. Дружинин, В.Д. Шадриков. – М.: Наука, 1991. – С.5-13.
8. Пономарев Я.А. Психология творчества. – М.: Наука, 1976. – С.33-35.
9. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. – Ростов-на-Дону: РГУ, 1983.
10. Психологические вопросы выявления одаренности: Сб. науч. труд. / Авт. – сост.: В.А. Моляко, Е.И. Кульчицкая, Н.И. Литвинова. – К.: Знание, 1992.
11. Холодная М.А. Существует ли интеллект как психическая реальность // Вопр. психол. – 1990. – № 5. – С.123-127.
12. Гнатко Н.М. Проблема креативности и явление подражания. – М.: ИП РАН, 1994.
13. Гнатко М.М. Психологічна діагностика обдарованості: Метод. реком. – Луцьк: ВВ МАНУ, 1996.
14. Гнатко М.М. Психологічні передумови організації роботи з обдарованими індивідуумами: Метод. реком. – Луцьк: ВВ МАНУ, 1996.

Л.Г. Перетяцько

Полтава

ПСИХОЛОГО-БІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОГО ПОКЛИКАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Існуюча практика організації процесу професіоналізації сучасного фахівця породжує необхідність в її перегляду, оскільки в умовах ринкових відносин виробництво орієнтується на поповнення молодими і перспективними спеціалістами, здатними кваліфіковано і оперативно вирішувати професійні задачі. Сьогодні суттєво підвищується актуальність проблеми професійної компетентності особистості, яка безпосередньо детермінується знаходження людиною свого професійного покликання і баченням особистістю власних життєвих та професійних перспектив.

Психологічні джерела з проблеми професійної орієнтації особистості аналізують три основних теоретичних підходи. Один із них базується на ідеї стабільності

індивідуальних якостей особистості, від яких залежить успіх виконання певної діяльності. У відповідності до цього підходу пропонується пошук людей найбільш придатних для певної професії, або навпаки йде підбір певної роботи, що найбільше відповідає індивідуальним властивостям оптанта.

Інший підхід базується на ідеї спрямованого формування здібностей, передбачаючи, що у кожної людини можна сформувані ті або інші потрібні якості. Третій підхід містить у собі орієнтування на формування індивідуального стилю діяльності, де акцент робиться на формуванні здібностей з урахуванням унікальної своєрідності особистості.

Теоретичний аналіз вітчизняних досліджень з проблеми професійного самовизначення дозволив виділити слідувачі напрямки, за якими на сучасному етапі розвитку психологічної науки проводиться вивчення даного феномену: вивчення процесів професійного самовизначення у руслі загальних вимог до професії (К.М. Гуревич, В.М. Парамзин, Б.О. Федоришин та ін.); вивчення вікових закономірностей формування особистостей (В.В. Рибалка, Т.В. Снегір'ова, П.О. Шавір та ін.); вивчення місця та ролі здібностей та інтересів у процесі професійного самовизначення (С.П. Крягжде, В.Д. Шадріков, Д.Е. Фельдштейн та ін.); формування особистості як суб'єкта професійної діяльності (Є.О. Клімов, О.О. Конопкін, Ю.М. Забродін та ін.); життєвий шлях і самовизначення особистості (Б.Г. Ананьєв, О.О. Кронік, Є.І. Головаха та ін.) Аналіз основних підходів до дослідження проблеми життєвого шляху особистості (Ш. Бюлер, В.А. Роменець, В.О. Татенко, Т.М. Тітаренко та ін.) показав, що у теоретичному плані вказана проблема охоплює розробку таких понять як пошук сенсу життя (В. Франкл), життєвий стиль особистості (А. Адлер), життєві сценарії (С. Берн), самоактуалізація (А. Маслоу).

Всі ці поняття характеризують низку об'єктивних тенденцій, які передбачають вирішення фундаментальних теоретичних і прикладних проблем, що потребують свого емпіричного обґрунтування.

Процес професійного самовизначення охоплює довготривалий період життя людини – від появи професійних інтересів та схильностей у дитячому віці до самоствердження у вибраній професійній діяльності у зрілому віці. Напротязі цього періоду відбувається не лише професійне, а і соціальне, і разом з ним життєве самовизначення особистості.

Центральним моментом професійного самовизначення є вибір професії, відокремлюючи період необмежених але абстрактних можливостей професійної самореалізації людини від реальної, але обмеженої перспективи вибраної професійної діяльності. Тому при виборі професії необхідна узгодженість найближчої перспективи з віддаленими життєвими цілями, які можуть бути реалізовані завдяки праці у вибраній сфері професійної діяльності [1].

Питання про психологічні умови і способи набуття особистістю професійного покликання належить до малодосліджуваних, але важливість його не викликає сумніву. У культурах різних народів зустрічається термін “покликання”. Його зазвичай використовують, намагаючись характеризувати знаходження особистістю свого місця у житті саме у професійній діяльності. При тому, що рідко зустрічаються люди, які вважають власну професію “справою життя”, існування феномену професійного покликання сумнівів не викликає. Разом з цим в психології життєвого шляху наше дослідження уявляє собою одну з преших спроб аналізу психолого-біографічного аспекту проблеми професійного покликання особистості, де ми спробували дослідити феномен професійного покликання за допомогою аналізу суб'єктивної картини життєвого шляху особистості.

Метою статті став пошук психологічних складових проблеми професійного покликання. Тому до основних завдань роботи можна віднести слідувачі:

1. Теоретично розглянути феномен професійного покликання як психологічну проблему .

2. Проаналізувати методичний інструментарій дослідження переживання особистістю професійного покликання або професійного розчарування.

Професійне покликання розглядається нами в рамках загальної філософської проблеми життєвого покликання, що передбачає вирогідність інших сенсів життя. Професійне покликання є лише одним із таких сенсів, пошук якого може прожовжуватись все життя і незавершитися, що може спровокувати такі наслідки, наприклад, як екзистенціальний невроз безробіття та інше. Задоволеність життям, відчуття його повноти уявляє собою те реальне та соціальне переживання, наявність якого В.Н. Мясіщев обгрунтовано вважає основним критерієм виділення самостійних потреб в процесі психологічного аналізу діяльності [2].

Переживання покликання в професійній діяльності формується в процесі знаходження особистістю серед значної кількості професій – “власної”, єдиної та неповторної. Таке відношення може виникнути, коли вона виступає позитивно забарвленим вагомим об’єктом. Роблячи свій професійний вибір, людина практично демонструє своє значуще відношення до вибраної професії, але у подальшому житті відношення особистості з вибраною професією нестабільні. Вони можуть змінюватися на протязі всього життєвого шляху від плюса до мінуса і навпаки, що детермінується цілою низкою біографічних факторів як соціальних, так і психологічних.

Для дослідження професійного покликання як переживання близькості з професією плідним та цікавим стало застосування біографічних методик, які раніше були використані для вивчення суб’єктивної вагомості інших людей [3]. При трансформації чотирьох типів значущих відношень між людьми [4] на взаємодію людини з вибраною професією ми отримали чотири можливі взаємовідношення з професією: максимальна психологічна близькість з професією; прагнення до більш глибокого занурення у професію; розчарування вибраною професією; негативна відчуженість до певної професійної діяльності. Такий підхід дозволив запропонувати розглядати професійне покликання як переживання виникаючої близькості з власною професійною діяльністю [5]. Розглядаючи професійне покликання як певний тип значущих відношень, необхідно виділити три його аспекти: емоційний, когнитивний та поведінковий.

Виконуючи функції оцінювання, емоції є реакцією механізмів регуляції на впливи, що вагомі для біологічної та психологічної рівноваги суб’єкта. Розглядаючи проблему емоційно-ціннісної спрямованості, Додонов Б.І. прийшов до висновку, що люди прагнуть вибрати для себе діяльність, яка може забезпечити максимум переживання почуття щастя. Емпірично він доводить, “что чем больше индивид любит испытывать эмоции, входящие в контактный состав какого-либо интереса, тем легче этот интерес у человека сформировать” [6]. Наявність в інтересі до професійної діяльності константного емоційного складу визначається особливостями самої діяльності, яка стала предметом інтересу особистості, тобто це ті емоції, без яких діяльність фактично не спроможна перебігати ефективно.

Когнитивний аспект пов’язують з вивченням професійної діяльності, її засобів та цілей, історії виникнення та розв’язку. Цей аспект проблеми професійного покликання мало досліджений і поки що не охоплений рамками наших емпіричних досліджень.

Для розкриття поведінкового аспекту професійного покликання необхідно вирішити питання про співвідношення можливостей та здібностей особистості до певної професійної діяльності, про співвідношення переживання професійного покликання та професійних здібностей особистості.

Професійне покликання особистості, хоча і в певній мірі детерміноване соціально-історичними умовами, в яких вона знаходиться, у кінцевому результаті визначається самою особистістю. Особистість не лише впроможі реально усвідомлювати свою професійну перспективу, вона також може визначати шляхи і засоби її реалізації, через формування певних життєвих програм. Усвідомлення свого буття і просмотр життєвих подій з фіксування можливих майбутніх змін на протязі життя сприяє тому, що образ

майбутнього створює у суб'єкта стан готовності діяти певним способом, адекватним цьому усвідомленню [1].

Для вивчення психолого-біографічного аспекта проблеми професійного покликання було застосовано емпіричне дослідження бачення особистістю власної життєвої перспективи при професійному виборі – вчитель [5]. Проведений експеримент виявив, що показники суб'єктивної картини життєвого шляху є одним із критеріїв оцінювання задоволеності професійним вибором. Одночасово, ці показники є індикаторами вирогідності виникнення і закріплення почуття професійного покликання у особистості. Відчуваючи професійне покликання мають високу насиченість картини життя життєвими подіями. Вони здатні більш “стратегічно” і “раціонально” розглядати власне майбутнє [7].

Професійно покликані схиліні відноситися до свого життя як до довгого та надійного шляху. Життєві цілі довгочасні, вони краще орієнтуються у життєвих ситуаціях, більш усвідомлено відносяться до свого майбутнього.

Висновки, рекомендації та перспективи подальших досліджень .

Теоретичний аналіз емпіричних результатів дозволив виділити 4 можливих типа значущих відношень до професії: захоплення професією, професійне покликання, професійне розчарування і відчуження професії.

Професійне покликання пропонується нами розглядати як тип значущого відношення до професії, яке у категоріях значущих відношень може бути описаний формулою “Ми...з професією...свої”. Це означає близьке і кон'юктивне відношення, що виражає максимальну залученість особистості до професійної діяльності та стабільність цього залучення у часовому аспекті.

Отримані результати проведених досліджень дозволяють проводити профілактику та корекцію необґрунтованих професійних розчарувань, більш оптимально проводити профорієнтаційну роботу з сучасною молоддю. Шляхом збагачення життєвої перспективи проводити корекційну роботу із студентами педагогічних вузів.

Проблема професійного покликання, яку ми намагаємося зазначити в цій статті достатньо об'ємна. Емпіричні дослідження в основному проводилися на прикладі професії вчителя і були спрямовані на пошук показників суб'єктивної картини життєвого шляху особистості, аналіз яких дозволяв би нам передбачати майбутні професійні розчарування. Також вже подібні дослідження нами були проведені на інших професійних виборах, таких як лікар – стоматолог, лікар – терапевт, економіст, філолог. Плануємо у подальшому провести теоретично – емпіричні дослідження, які будуть спрямовані на виявлення і описання особистісного та емоційного компонентів професійного покликання як психологічної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи. – К., 1988. – 142 с.
2. Мясищев В.Н. Основные проблемы и современное состояние психологии отношений человека // Психологическая наука в СССР. – М., 1969. – Т. 2. – С. 110-125.
3. Хорошилова Е.А. Феномен субъективной значимости другого человека. Дис. канд. психол. наук: 19.00.01. – М., 1984. – 155 с.
4. Кроник А.А., Кроник Е.А. В главных ролях: Вы, Мы, Он, Ты, Я: Психология значимых отношений. – М., 1989. – 207 с.
5. Перетяцько Л.Г. Профессиональное призвание личности (психолого-биографический аспект). Дис...канд. психол. наук.: 19.00.01. – М., 1991. – 144 с.
6. Додонов Б.И. Эмоции как ценность. – М. 1978. – 272с.
7. Кроник А.А., Ахмеров Р.А. Каузометрия: Методы самопознания, психодиагностики и психотерапии жизненного пути. – М., 2003. – 284 с.